

УДК 316.621-053.6:061.2

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИТЕРІЇВ ТА РІВНІВ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Оксана Ступак

кандидатка педагогічних наук, докторантка
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Україна

ORCID ID 0000-0001-6732-4569

stupak.oksana.ua@gmail.com

Анотація. У статті представлено характеристику критеріїв і показників соціальної активності молоді в контексті проблеми її формування під час діяльності в інститутах громадянського суспільства (громадських організацій, благодійних фондах, молодіжних центрах і радах). Критеріями соціальної активності молоді було визначено: критерій суспільної спрямованості, що відображає інтерес молоді до громадської, соціальної діяльності, політичних процесів, усвідомлення можливості самореалізації в громадській діяльності; критерій громадсько-політичної обізнаності, що визначає рівень знань щодо громадсько-політичного устрою, структури та функцій громадських об'єднань, можливостей для молоді в саморозвитку, професійній та громадській сферах; критерій соціальної компетентності, що показує рівень сформованості та практичного застосування комунікативних та організаційних умінь і навичок, спроможність самостійно організовувати різні заходи та досягати результатів; критерій самооцінки, що дозволяє виявити здатність до самоаналізу, здатність до аналізу та оцінки громадської, суспільної діяльності. Під час дослідження була обґрунтована та визначена чотирьохрівнева структура соціальної активності (низький, середній, достатній, високий рівні).

Ключові слова: соціальна активність; молодь; критерій; показник; рівень.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процеси реформування системи освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, децентралізації тощо, які спостерігаються впродовж останніх років в Україні, мають на меті модернізувати відповідно до вимог часу, євроінтеграції фундаментальні засади розвитку суспільства. У цьому процесі провідну роль відіграє громадський сектор, потужність якого прямо пропорційна ефективності державотворчих процесів, бо кооперація зусиль інститутів громадянського суспільства з органами державної влади може пришвидшити рух реформ та сприяти їхній вдалій імплементації. Іншу не менш важливу роль відіграє відповідальна, соціально активна спільнота молоді, яка маючи достатній рівень когнітивних знань, критичне мислення та свіжий погляд може запропонувати альтернативні, результативні та інноваційні підходи на шляху становлення громадянського суспільства, модернізації та реформування держави.

З одного боку, маємо вагомий потенціал інститутів громадянського суспільства (ІГС), зокрема тих, що безпосередньо працюють із молоддю

(громадські організації, молодіжні центри, молодіжні ради, благодійні фонди), а з іншого – недостатній ступінь використання цього потенціалу під час формування соціальної активності молоді. Отже, постає проблема теоретичної розробки та практичної апробації системи формування соціальної активності молоді в ІГС. Фундаментальною основою для цього є деталізація структурно-компонентного складу досліджуваного поняття в контексті роботи ІГС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічному розрізі соціальна активність молоді була предметом вивчення таких вчених, як: М. Андреева, Т. Богданова, О. Безпалько, В. Косовець, Н. Клімкіна, С. Сечка, О. Тельна, З. Тепсаєва, С. Тетерський, О. Харланова, К. Ямкова та інших. Дослідження проблеми громадянського суспільства в Україні представлені в широкому переліку наукових дисциплін, що обумовлено міжсекторальними властивостями та міждисциплінарними підходами до вивчення цього поняття. Питання інституціоналізації громадянського суспільства завжди були в колі інтересів різних науковців, зокрема в працях зарубіжних учених: Дж. Александер, А. Арато, Е. Геллнер, Р. Дарендорф, Ф. Шміттер, К. Гаджиєва, О. Ільїна, О. Кочеткова, С. Перегудова та ін. Водночас у сучасній українській науці дослідженню особливостей процесу інституціоналізації громадянського суспільства присвячені праці науковців, зокрема: Є. Бородін, В. Головенько, М. Журба, Г. Зеленько, О. Донік, Н. Крицкалюк, О. Михайловська, В. Новак, В. Пащенко, С. Терницька, В. Цвиха, С. Чолій та ін.

Серед педагогічних розвідок у руслі дослідження інститутів громадянського суспільства як бази формування соціальної активності молоді привертала увагу питання соціально-педагогічної діяльності сучасних громадських молодіжних організацій (Ю. Поліщук), управління організаційно-педагогічною діяльністю недержавних установ у сфері соціального захисту дітей і молоді (В. Кошіль), просвітницько-педагогічної діяльності студентських громадських організацій університетів України (С. Черкасова), соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів (О. Болотська), формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями (О. Лісовець), соціалізація підлітків у діяльності молодіжних організацій (О. Панагушина), соціально-педагогічні умови взаємодії державних і громадських організацій із профілактики ВІЛ/СНІДУ серед учнівської молоді (С. Терницька), трудова соціалізація молоді в діяльності громадських організацій та рухів (Ю. Філіппов), соціально-педагогічна підтримка діяльності дитячих громадських об'єднань України (Л. Романовська) тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є характеристика критеріїв та показників соціальної активності молоді в контексті проблеми її формування під час діяльності в інститутах громадянського суспільства.

Теоретичні основи дослідження. Теоретичне дослідження цієї проблеми дало можливість визначити соціальну активність як інтегровану особистісну діяльність людини щодо ініціювання та реалізації суспільно-корисної функції в соціальному середовищі з урахуванням вимог суспільства та особистісних ціннісних орієнтацій. Водночас система формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства в нашій роботі розглядається як цілісний процес, що включає в себе сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів, зокрема мету, об'єкт та суб'єкт, зміст, напрями, форми і методи роботи з молоддю в інститутах громадянського суспільства. Досліджувана система передбачає п'ять компонентів: цільовий, суб'єктно-об'єктний, змістовний, процесуально-діяльнісний, середовищний.

Методика дослідження. Для реалізації поставленої мети були використані теоретичні напрацювання щодо визначення дефініції «соціальна активність молоді», а також урахувані особливості діяльності досліджуваних інститутів громадянського суспільства (громадських організацій, благодійних фондів, молодіжних центрів і рад). Зауважимо, що в основі вибору та розробки критеріїв лежить процедура переведення педагогічних понять в емпіричні. Переклад педагогічних понять та явищ в емпіричні показники є однією з найбільш складних і відповідальних процедур у дослідженні, бо від нього залежить достовірність отриманого наукового знання. Найтонші формалізовані інструменти і засоби дослідження дадуть помилкові результати при недостатній розробленості процесу перекладу теоретичних понять в емпіричні.

На вибір емпіричних індикаторів впливає багато факторів, тому сам процес не піддається алгоритмізації. Емпірична інтерпретація залежить від складності об'єкта дослідження, обсягу накопичених наукових знань, ступеня розробленості процедур аналізу об'єкта і, нарешті, здібностей самого дослідника. Говорячи про критерії та показники результативності педагогічної діяльності, йдеться про визначення сукупності характеристик (якісних і кількісних), що дозволяють системно здійснити оцінку діяльності педагогічної системи та технологій, що здійснюється в експериментальній дослідній діяльності на рівні діагностичної діяльності, що є її невід'ємною складовою (Тогочинський, 2014).

Водночас до визначення критеріїв оцінювання досліджуваного явища висуваються певні вимоги: об'єктивність, надійність і простота виміру критеріїв,

компактність, зручність при практичному використанні, можливість оцінити явище в його цілісності, поєднання кількісних і якісних методів оцінки, зрозумілість не лише для спеціалістів, але й для суб'єктів оцінювання, прогностичність, що дозволяє як оцінити наявний рівень сформованості якості, так і розглядати її в динаміці (Пряжников, 1997, с. 239).

Отже, для дослідження сформованості соціальної активності молоді в ІГС нами була розроблена низка критеріїв та показників, що дозволяють, використовуючи діагностичний інструментарій, визначити рівень сформованості соціальної активності молоді як сукупність певних ознак, що відображають закономірності в процесі розвитку соціальної активності.

Результати дослідження. До критеріїв соціальної активності молоді в межах нашого дослідження відносимо:

– *критерій суспільної спрямованості*, що відображає інтерес молоді до громадської, соціальної діяльності, політичних процесів, усвідомлення можливості самореалізації в громадській діяльності;

– *критерій громадсько-політичної обізнаності*, що визначає рівень знань щодо громадсько-політичного устрою, структури та функцій громадських об'єднань, можливостей для молоді в саморозвитку, професійній та громадській сферах;

– *критерій соціальної компетентності*, що показує рівень сформованості та практичного застосування комунікативних та організаційних умінь і навичок, спроможність самостійно організувати різні заходи та досягати результатів;

– *критерій самооцінки*, що дозволяє виявити здатність до самоаналізу, здатність до аналізу та оцінки громадської, суспільної діяльності.

Виділення названих критеріїв відповідає структурно-компонентному складу соціальної активності молоді (мотиваційно-ціннісний, змістовно-когнітивний, соціально-діяльнісний, рефлексивно-оціночний). Водночас відстеження динаміки сформованості соціальної активності молоді відносно базових структурних компонентів можливе лише при виокремленні певних показників і рівнів, що дає можливість підбору діагностичних методик. За такої умови характеристика критеріїв діагностики соціальної активності молоді розподілена достатньо умовно, що пояснюється цілісністю та взаємозалежністю компонентів соціальної активності як особистісної якості молоді. Представимо в таблиці характеристику критеріїв і показників соціальної активності молоді. Наведені в таблиці компоненти та критерії соціальної активності молоді передбачають наявність певної низки показників, діагностика яких сприяє виявленню рівня соціальної активності молоді.

Таблиця 1

Характеристика критеріїв і показників соціальної активності молоді

Компоненти	Критерії	Показники
мотиваційно-ціннісний	суспільної спрямованості	<ul style="list-style-type: none"> – зацікавленість громадським, соціальним життям; – самоактуалізація особистості; – ціннісні орієнтації; – прагнення самореалізації в громадській діяльності.
змістовно-когнітивний	громадсько-політичної обізнаності	<ul style="list-style-type: none"> – громадсько-політична грамотність; – обізнаність щодо структури та діяльності громадських об'єднань; – використання можливостей громадської діяльності як інструменти саморозвитку.
соціально-діяльнісний	соціальної компетентності	<ul style="list-style-type: none"> – сформованість умінь будувати міжособистісні відносини; – здатність планувати та організовувати соціально-громадську діяльність; – готовність досягати результатів дій; – рівень сформованості самоорганізації.
рефлексивно-оціночний	самооцінки	<ul style="list-style-type: none"> – здатність аналізувати, оцінювати процес і результат громадської діяльності; – здатність до самооцінки; – ступень задоволення самореалізації в громадській діяльності.

Важливо відзначити, що при розробці показників соціальної активності молоді ми враховували можливості та сфери актуалізації інститутів громадянського суспільства, на яких зосереджено наше дослідження. Звичайно, перелік показників є доволі умовним, проте вони відображають конкретні властивості та ознаки соціальної активності молоді. Виходячи з позиції, що критерії та показники тісно пов'язані, для виявлення рівня сформованості соціальної активності молоді були виділені рівні сформованості для виконання наступного завдання експериментального дослідження.

На етапі констатувальної діагностики експериментальної роботи для виявлення вихідного стану сформованості соціальної активності молоді були визначені *рівні сформованості соціальної активності молоді* як важливої складової діагностичної стадії наукового дослідження. Для цього була обрана 4-рівнева структура, бо соціальна активність не є постійним і незмінним

конструктом і розвивається залежно від низки чинників та умов. Водночас, поперше, у педагогіці соціальна активність традиційно використовується як окремий критерій при вивченні соціально-педагогічних проблем (Павленко, 2001: 8). По-друге, соціальна активність розглядається, з одного боку, як провідна родової ознаки її численних різновидів: суспільно-політичної, трудової, пізнавальної, комунікативної; з іншого – як властивість особистості, яка розвивається в системі взаємозв'язків людини із соціальним середовищем. Розширення соціальних контактів пов'язане з підвищенням рівня соціальної активності й, навпаки, недостатній рівень її прояву не забезпечує особистості повноцінну багатоаспектну соціалізацію (Савченко, 2004, с. 335–336).

Відзначимо, що ступінь розвитку соціальної активності молоді залежить від рівня участі молоді в діяльності різних громадських, позанавчальних студентських об'єднань, тому, звертаючись до наукових поглядів дослідників, наголосимо на позиції С. Савченка, який визначав соціальну активність студента через градацію на чотири рівні: надактивний, активний, малоактивний, пасивний (Савченко, 2004).

Отже, процес формування соціальної активності молоді ми розглядаємо як перехід між чотирма рівнями: низький – середній – достатній – високий.

Відповідно до критеріїв і показників соціальної активності молоді охарактеризуємо рівні її сформованості:

низький рівень – відсутність інтересу до громадської діяльності, недостатній рівень знань про громадсько-політичний устрій, умінь і навичок самоорганізації;

середній рівень – ситуативна зацікавленість громадською діяльністю, нестійка спрямованість на участь у громадському житті, визнання необхідності розвиватися в громадському просторі;

достатній рівень – участь у громадських заходах, знання про основні засади громадсько-політичного устрою та можливості громадських об'єднань, усвідомлення спроможності самостійно брати участь в організації громадських заходів;

високий рівень – систематична участь в організації громадських заходів, стійкий інтерес до саморозвитку та залучення молоді до громадської діяльності, поширення знань про громадсько-політичний устрій та роль молоді в розвитку громадянського суспільства.

Детально представимо в таблиці характеристику рівнів сформованості соціальної активності молоді. Представлені характеристики рівнів сформованості соціальної активності демонструють умовну градацію та можуть переходити з одного рівня на інший.

Характеристика рівнів сформованості соціальної активності молоді

Рівень	Характеристика			
	Суспільна зацікавленість	Громадсько-політична обізнаність	Соціальна компетентність	Самооцінка
Низький	відсутність інтересу до громадської діяльності, висока ступінь залежності, конформності, несамостійності; прояв прагнення до суперництва, низький вияв спрямованості на досягнення мети	недостатній рівень знань про громадсько-політичний устрій, діяльність громадських об'єднань; невикористання можливостей громадської діяльності для саморозвитку	недостатній рівень умінь і навичок самоорганізації, планування своєї роботи; складність в спілкуванні з оточуючими; низький рівень прагнення досягати результатів	низький рівень здатності до аналізу та самоаналізу; занижена самооцінка, недооцінка власних сил
Середній	ситуативна зацікавленість громадською діяльністю; спрямованість до незалежності, самостійності в діях, що обумовлена ситуаціями; ситуативний прояв досягнення мети та соціального престижу	базові знання про громадсько-політичний устрій, діяльність громадських організацій, молодіжних рад і центрів; визнання необхідності розвиватися в громадському просторі	нестійка спрямованість на участь у громадському житті; уміння планувати свою роботу, проте недостатність навичок організації та контролю; складнощі в підтримки сталих міжособистісних відносин	завищена самооцінка, невміння правильно оцінювати результати своєї діяльності та результати громадської діяльності, порівняння себе з іншими
Достатній	участь в громадських заходах; відносна самостійність в прийнятті рішень, формування ціннісних	знання про основні засади громадсько-політичного устрою та можливості, структуру	часткові уміння планувати, організовувати та контролювати діяльність; достатній рівень сформованості	достатній рівень самооцінки; достатній рівень здатності аналізувати, оцінювати

	принципів та орієнтирів; помірний прояв досягнення мети та соціального престижу	громадських об'єднань, молодіжних рад і центрів, їхньої діяльність; ситуативне використання можливостей громадського сектору	вмінь будувати міжособистісні відносини та досягати результатів	процес і результат громадської діяльності; помірний ступінь задоволення самореалізації в громадській діяльності
Високий	систематична участь в організації громадських заходів; незалежність у своїх діях, прагнення керуватися особистісними цілями та принципами; високий прояв прагнень до соціального престижу та досягнення мети	поширення знань про громадсько-політичний устрій та роль молоді в розвитку громадянського суспільства; стійкий інтерес до саморозвитку та залучення молоді до громадської діяльності	високий рівень навичок самоорганізації, планувати, організації, контролю своєї діяльності, встановлення міжособистісних відносин	адекватний рівень самооцінки; високий рівень здатності аналізувати, оцінювати процес і результат громадської діяльності; високий ступінь задоволення самореалізації в громадській діяльності

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Резюмуючи наше дослідження можна відзначити, що в процесі формування соціальної активності молоді як інтегрованої особистісної діяльності ключову роль відіграють інститути громадянського суспільства (громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри та ради). Проте для ефективного визначення рівня соціальної активності молоді була визначена низка критеріїв: суспільної спрямованості, громадсько-політичної обізнаності, соціальної компетентності, самооцінки. Процес формування соціальної активності молоді в роботі визначається як перехід між чотирма рівнями: низький – середній – достатній – високий. Водночас високий рівень соціальної активності свідчить про високу мотивацію, активну систематичну участь у суспільному житті та високий ступінь соціалізації молоді. А низький рівень демонструє соціальну байдужість, пасивність та недостатню самоорганізацію, але водночас такі молоді люди можуть виступати потенційними учасниками діяльності ІГС при ефективно побудованій роботі з молоддю певних

громадських об'єднань, що може призвести до формування та розвитку їхньої соціальної активності.

Перспективою подальшої роботи є проведення експериментального дослідження для визначення рівня сформованості соціальної активності молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павленок, П.Д. (2001). *Краткий словарь по социологии*. Москва, Российская Федерация: ИНФРА-М.
2. Пряжников, Н.С. (1997). *Психологический смысл труда*. Москва, Российская Федерация: Институт практической психологии.
3. Савченко, С.В. (2004). *Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору*. (Дис. д-ра. пед. наук). Луганськ, Україна: Луган. нац. унів. імені Т.Шевченка.
4. Тогочинський, О.М. (2014). Критерії та показники сформованості соціальної компетентності майбутніх працівників органів внутрішніх справ та керівників основних підрозділів МВС. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. Взято з [file:///D:/Users/oksana/Downloads/Vnadps_2014_3_13%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/oksana/Downloads/Vnadps_2014_3_13%20(1).pdf).

CHARACTERISTICS OF CRITERIA AND LEVELS OF SOCIAL ACTIVITY OF YOUTH

Oksana Stupak

Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student

SHEI "Donbas State Pedagogical University",

Sloviansk, Ukraine

ORCID ID 0000-0001-6732-4569

stupak.oksana.ua@gmail.com

Abstract. Theoretical and practical experience has shown that significant role in the development of a democratically conscious and responsible civil society are played by the institutions, in particular those directly working with youth: public organizations, youth centers, youth councils, and charitable foundations. At the same time, there is an insufficient level of utilization of this potential in the formation of youth social activity. Thus, there is a need for theoretical development and practical testing of the system of development of youth social activity at these institutions.

Among the pedagogical explorations in the sphere of civil society research, particular attention is paid to civic organizations, children's and youth movements, volunteer groups, as well as to their integration, as forming social activity of youth has not been considered before. The article presents a description of the criteria and indicators of youth social activity in the context of the issue of its formation during its activity in civil society institutions.

The criteria for social activity of young people in the study are defined: the criterion of social orientation, reflecting the interest of youth in social activities, political processes, awareness of the possibility of self-realization in public activity; the criterion of socio-political awareness, which determines the level of knowledge about the socio-political structure, structure and functions of public associations, opportunities for young people in self-development, professional and public spheres; the social competence criterion, which shows the level of formation and practical application of communication and organizational skills, the ability to independently organize different events and achieve results; self-assessment criterion, which allows to identify the ability to self-analysis, the

ability to analyze and evaluate public and social activities. Based on the theoretical developments of the structure-component composition, four levels of the structure of social activity were defined: low, medium, sufficient, and high.

In the process of formation youth social activity as an integrated personal activity, civil society institutions working with youth play a key role. The criteria and indicators outlined in the paper help to conduct an experimental study to determine the level of social activity of young people.

Key words: social activity; youth; criterion; indicator; level.

REFERENCES

1. Pavlenok, P.D. (2001). *A Concise Dictionary of Sociology*. Moscow, the Russian Federation: INFRA-M.
2. Pryazhnikov, N.S. (1997). *Psychological meaning of work*. Moscow, the Russian Federation: Institut prakticheskoy psihologii.
3. Savchenko, S.V. (2004). *Scientific and theoretical principles of socialization of student youth in extracurricular activities in the conditions of regional educational space..* (Doctoral dissertation). Luhansk, Ukraine: Luhan. nats. univ. imeni T.Shevchenka.
4. Tohochynskyi, O.M. (2014). Criteria and indicators of the formation of social competence of future employees of law enforcement agencies and heads of the main units of the Ministry of Internal Affairs. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky*. Retrieved from file:///D:/Users/oksana/Downloads/Vnadps_2014_3_13%20(1).pdf.

Матеріали надійшли до редакції 15.11. 2019 р.